

Фолклорна анегдота као извор за реконструкцију слике једног времена

Ана Савић

У раду се испитује корпус анегдота које су забележене током теренских истраживања обављених крајем 2012. и почетком 2013. године с Мирољубом Савићем из села Рибаре код Крушевца. У уводном сегменту биће осветљене најважније особености контекста комуникације, а потом ће пажња бити усмерена на разматрање наративних и жанровских карактеристика самих анегдота. Грађа представља важно сведочанство о једном времену и менталитету, па ће прикупљене анегдоте бити сагледане и као драгоцен извор за реконструкцију слике сеоске свакодневице у Србији педесетих и шездесетих година двадесетог века.

Кључне речи: фолклорна анегдота, Рибаре (Крушевац), 1950–1970, хумор, усмени дискурс, теренско истраживање

1. Комуникативни контекст бележења теренске грађе и одлике усменог приповедања

Теренска грађа која је основ за анализу снимљена је у два наврата – 1. децембра 2012. и 23. марта 2013. године. Истраживања су обављена у породичној кући мог оца, Мирољуба Савића, рођеног 9. маја 1952. године у селу Рибаре код Крушевца. Саговорник је био оквирно упознат са темама које би за мене као истраживача могле бити драгоцене грађа, али се није посебно припремао за само снимање. Иако сам му напоменула да ће наш разговор бити успешан ако његова причања буду налик на она свакодневна у кругу породице и пријатеља, и саветовала му да се препусти причању као да се разговор не бележи, његово држање и паузе у наратији показивали су да осећа нелагоду. Како је разговор одмицао, постајао је све живљи и орнији, тако да је дијалог врло брзо преточен у приповедачево монолошко излагање, а моја потпитања готово

да нису била неопходна.¹ У интервјуима је забележен велики број прича, предања и веровања, а грађи посебан квалитет дају анегдоте везане за микрокосмос приповедачевог детињства.

Приповедање Мирољуба Савића одликују честе дигресије, начињене у жељи да што подробније објасни и опише ситуације, особе или предмете о којима је говорио. Реченица је често елиптична, једноставне конструкције. У односу на норму стандардног језика, она се одликује „слободном употребом дијалекатских облика, једноставнијим реченичним конструкцијама, елиптичним формулацијама, начинима исказивања афеката“ (Воšković-Stulli 1975: 155). Саговорник се користио делимично измењеним косовско-ресавским дијалектом, али повремено, кад би се сетио да се разговор снима, употребио би књижевни језик. Имајући на уму разлике између два идиома, он на почетку интервјуа напомиње: „Ја ћу да говорим сад у мојем жаргону, у мом жаргону, како се говори у мом селу“. Дијалекат представља део његовог идентитета, што приповедању даје особен печат. Инсистирање на употреби дијалекта плод је жеље да се створи аутентична и живописна слика о детињству и колективу ком је припадао. Зато ће Мирољуб Савић у приповедању подражавати говор и понашање људи из сеоске средине, у чему управо дијалекат има важну улогу.



Мирољуб Савић

¹ Свођење учешћа истраживача у дијалогу на најмањи могући степен омогућава континуирану и живљу монолошку наративну саговорника, те представља моменат „хијерархијске инверзије комуникативних улога у дијалогу“, која означава отклон од почетне ‘хегемоније истраживача’ и почетак ‘хегемоније информатора’ (Илић 2007: 219).

Начин исказивања афеката, употреба одговарајуће интонације, мимике и појачане гестикулације представљају важан начин за постизање експресивности казивања (Воšković-Stulli 1975: 153–154). Саговорник је управо гестовима и мимиком успевао да непосредно дочара говор или понашање других, да подробније опише своје и туђе емоције, а гестикулација је била најживља у тренуцима када је приповедање било прожето хумором.

2. Жанрвске одлике анегдоте и реалистички елементи у приповедању

Нада Милошевић-Ђорђевић дефинише анегдоту као „кратку, духовиту причу о неком занимљивом или мало познатом догађају“ (Пешић, Милошевић-Ђорђевић 2011: 13), тј. као „сажету оштроумну причу са поентом“ (Милошевић-Ђорђевић 2000: 170). Бранко Златковић закључује да је анегдота на структурно-композиционом плану редукованија у односу на шaljиву причу и уочава њену троделну композициону схему. Њу сачињавају „уводна кратка експозиција (често у само једној реченици која задовољава приповедачки усмено-комуникацијски контекст), средишни део у виду срачунате задршке у ишчекивању што ефектнијег исхода“ и на крају поента, „најважнији део анегдоте“ (Златковић 2007: 286).

Говорећи о обрасцима усмене конверзације, Вилијам Лабов и Џошуа Валецки издвајају неколико елемената који чине структуру наратива: оријентација, компликација, евалуација, расплет и кода (Labov, Waletzky 1967). Како фолклорна анегдота представља усмени наратив, њена структура одговара овом моделу. Оријентација овде подразумева давање информација о месту, времену и актерима. Евалуација је у блиској вези с расплетом, па се ова два сегмента могу и подударати: „Ако је евалуација последњи елемент, онда је секвенца резолуције подудара се с евалуацијом.“² Неке од забележених анегдота имају сегмент који би одговарао коди (саговорникови искази којима се враћа у моменат из ког проговара као наратор, док актери и догађаји остају везани за прошло време), будући да је она дефинисана овако: „Кода је функционално средство којим се говорна перспектива враћа у садашњи тренутак.“³ Како је фолклорна анегдота као жанр везана за усмену културу, њена

² Labov, Waletzky 1967: 35 (“If the evaluation is the last element, then the resolution section coincides with the evaluation”).

³ Labov, Waletzky 1967: 35 (“The coda is a functional device for returning the verbal perspective to the present moment”).

структура у великој мери почива на епизодном заплету и адитивном принципу организације приповедања.⁴

Кратке и хумористичне, фолклорне анегдоте се приближавају свакодневици укључивањем реалистичних појединости,⁵ конкретизацијом ликова и збивања и непосредношћу у приповедању, па их слушаоци доживљавају као веродостојне и истините. Утиску веродостојности анегдоте доприноси то што се приповедачи представљају као „блиски протагонистима“ или показују да су лично уплетени у околности или упућени у изворе анегдоте.⁶

Важна реторичка стратегија којом се остварује утисак веродостојности јесте локализација – догађај о коме се говори везује се за одређено место и време или за одређену особу (Graham 2003: 39–40). И мој саговорник догађаје о којима приповеда увек везује за конкретан простор (село, породичну или комшијску кућу), актере често идентификује именом и презименом или надимком, а неретко наводи и кратку биографију личности о којој је реч.

3. Фолклорна анегдота као извор за реконструкцију слике једног времена

Говорећи о фолклорној анегдоти као жанру на граници између меморате и фабулате, Марија Илић је истакла њену способност да из сфере индивидуалног пређе у колективно (Илић 2007: 217–218). Износећи, поред осталог, сећања на конкретне догађаје, личности и њихове међусобне односе, анегдота постаје део колективног наслеђа, сведочанство о животу читаве заједнице, менталитету и времену, па управо „блискост меморату и сфери свакодневног искуства сврстава анегдоту у изворе посебно погодне за реконструкцију слике свакодневице“ (Илић 2006: 83).

На основу података које пружају о животу у сеоском амбијенту, забележене анегдоте могу се груписати у две категорије: прве осликавају свакодневни живот (везане су за просидбе, отимање девојака, пљачке, продају добара, шверцовање дувана, породичне односе и сл.), а друге говоре о технолошким иновацијама које су педесетих и шездесетих го-

⁴ „Епизодни заплет и проспективно низање наративних секвенци ‘и тада, и тада’ ближи су реалном осећању живота усменог човека који заплете има у памћењу, а не на хартији пред собом“ (Петровић 2009: 46).

⁵ О веристичким наративним елементима у фолклорној анегдоти в. и: Илић 2007: 224–225.

⁶ “The teller of folk anekdot would often claim a first-hand connection to the protagonist(s) or at least report the immediate source of the anekdot” (Graham 2003: 39).

дина 20. века почеле да продиру у патријархалну средину и мењају начин свакодневног живота (увођење струје, отварање првог биоскопа).

4. Хумор као средство критике

Говорећи о хумору у шаливој причи и анегдоти, Снежана Самарџија запазила је да подсмех, поруга и критика често представљају њихов основ (Самарџија 1997: 214). Грејам указује и на исмевање нелогичних поступака и елементе црног хумора: "Again, the motif of stupidity is rampant. Blatant idiocy, lapses in logic, and touches of black humor are common" (Graham 2003: 40). Смех је, према теорији Томаса Хобса (Thomas Hobbes), последица изненадног осећања супериорности (према: Perišić 2010: 91).

Забележене анегдоте показују да је заједница склона исмевању особа које допусте да буду изигране и надмудрене, па су чести примери да главни актер постане жртва преваре интелектуално супериорнијих, мудријих и сналажљивијих. У једној анегдоти изиграни јунак је представљен као жртва сопствене непромишљености и непажње. Наиме, сељака који води козу на продају, у току ноћи у крчми варају тако што му уместо козе подмећу јарца. Његове мане (склоност пићу, глупост, непромишљеност, неопрезност) колектив кажњава подсмехом и поругом, иза којих стоји критика. Ова анегдота говори и о начину живота једне заједнице, као и о начину поимања одређених појава и одношења према њима. Са много детаља приповедач представља збивања у крчми, позорници многобројних пијанстава и несташлука, али и живот сеоске патријархалне породице у којој домаћина женска чељад брижљиво припрема за пут у варош. Тако главном актеру за сутрашњи пазар женски или млађи мушки чланови задруге припремају запрегу („А то су радили момци и жене, снаје, жена, шта ја знам, мајка. Све они то њему натоваре у ту запрегу“). На повратку из вароши исто га тако дочекују („Жена отвара вратницу, то тако време било, поштов се домаћин. Снаје, девери, сви, братанци стоје мирно, чекају га. Па иде газда!“). Слика патријархалне задруге супротстављена је представи крчме, где домаћин губи позицију супериорног и постаје жртва преваре и подсмеха. Крчма је, дакле, и место где млађи могу насамарити старијега. Актере овог несташлука приповедач назива *мангупима*, чиме се истиче њихова склоност сличним изгредима. Ипак, могућност да старији и угледнији буде преварен и исмејан јавила се из само једног разлога, његове интелектуалне инфериорности у односу на момке који раде у крчми. Функција приче је, како истиче Шошана Блум-Кулка, и давање животних смерница члановима друштва, па је поука ту како би другима (слушаоцима) указала на моделе понашања

које треба избегавати, односно следити (Blum-Kulka 1993: 362). Поента је имплицитно уплетена у саму срж ове анегдоте и представља драгоцен животни искуство похрањено у усменом дискурсу. Сељак је преварен зато што је допустио себи оно што не пристоји домаћину – опио се и постао неопрезан и немаран.

У поменутој анегдоти прва епизода завршава се сељаким одласком на пазар и неуспешном продајом јарца, али његова непромишљеност оставља простора за још једну епизоду. Он се, наима, не досећа да је преварен у крчми, па у повратку опет одседа тамо. То момцима даје прилику да га још једном насамаре, враћајући козу на место јарца. Друга епизода обилује хумором у већем степену од прве, а овај ефекат постиже се понављањем. Анри Бергсон је издвојио понављање као битан и уобичајен поступак у класичној комедији, упоредивши га с „опругом која се натеже, опушта и поново натеже“ (Bergson 1993: 42). Преварени актер још једном се показује као интелектуално слабији. Ни по повратку кући он не схвата шта се заправо догодило, па све приписује деловању нечистих сила.

Он погледа, оно коза стварно. Гледа он, гледа, гледа, тресе главу, није му сад јасно. Прво била коза, па јарац, па јарац, па коза! – Уф, уф, уф, каже, ово, ово неће да бидне добро! Ово кућа ће да ни се (саговорник имитира муцање) укопа! Ово ништа не ваља! Него, де има врачарица нека?

Мирољуб Савић је испричао још једну анегдоту у којој је комична ситуација проистекла из незнања главног актера. У њеном средишту је средишту актер познат саговорнику, баба Љубица, особа коју памти из детињства, не по добру („А била гадна баба много“). У средишту заплета опет је надмудривање. Љубица одлази у школу како би с учитељем расправила зашто њен унук добија слабе оцене. Дијалог се и овде показује као стожер анегдоте, грађа од које настаје читава усмена форма (уп.: Blache 1999: 49). Наратор успешно мења боју гласа подражавајући гласове двају актера, варирајући дијалекат и књижевни језик у зависности од тога коме припадају изговорене речи.

– Добро, бре, Станко, какој само мој унук има јединке и кечеви? Сва деца... На другу децу си даваш петице, а мојем Марку даваш јединке!

Он је гледа, гледа: – Баба Љубице, оди овамо. Па, ништа не зна. Не зна ни да броји, ни да пише, ни да чита, а не, не разликује ни домаће животиње.

– Какој си не разликује животиње?

– Ево, да видиш.

Старичиног унука, који не препознаје животињу нацртану на табли, Мирољуб Савић уопште не уводи у причу као актера који говори. Он је интелектуално инфериоран, о чему сведочи његово ћутање и немо гледање у цртеж („Гледа он, слинави, балави. Слинав, балав, никакав, знаш“). Комични обрт настаје тек онда када старица покуша да помогне унуку. Оштрица анегдоте преусмерава се на Љубицу која, желећи да покаже знање, заправо себе дискредитује, а то што не увиђа сопствени пропуст додатно подстиче комику.

А баба Љубица гледа, па се изнервира, па да му помогне, оно не зна ни она. – Па кажи бре синко, вок! Она мисли вук, знаш (смех). А оно пас. Он нацртао куче.

Анри Бергсон истиче да је неосетљивост главни пратилац смеха јер „смешно може произвести узбурканост само под условом да падне на веома мирну и сасвим глатку површину душе: равнодушност је његова природна средина“ (Bergson 1993: 10). Како следи, да бисмо се чему насмејали потребно је искључити емпатију. Саговорник зато истиче да разлог Љубичине немарности (наиме, она целог живота носи једну те исту *везитлу*), која је исмејана у једној од анегдота, није сиромаштво, већ су то глупост и аљкавост („Било је и сиротиње, знаш, али *они су били немарни, лењи*, знаш. Нису се купали, нису се прали, нису били педанти. *Глупи!*“). Окосница анегдоте везана је за прво прање *везитле* и њено распадање због старости и прљавштине:

И скине она *везитлу*. Лина то угреје воду у неки бакрач, узме дрвено корито, стави у авлију, сипе да потопа, да опере *везитлу*. Кад се она штрока раскисели, *везитла* се распадне! Оно прљавштина држи оне петље, знаш (смех). Јао, пукла брука! Љути се она. Дере се, нема више *везитлу*, знаш (смех).

Мирољуб Савић ову анегдоту одређује као виц, алудирајући на хумор и раширеност *бруке* („Е, сад, то се код нас причало као виц“). Занимљиво је да он управо себе означава као ствараоца и главну карику у ланцу преношења наратива.

И остала прича, *то сам ја лансирао* после. Ја сам био много велики нечастивник и идем по село и кад нешто тако се растури, ја кажем: – А, растури се ки баба Љубичина *везитла*! *То сам ја пропагирао ту причу* (кроз смех). Нико не би ни знао. И то је било са баба Љубицом.

Распадање баба Љубичиног џемпера постаје метафора пропасти и неуспеха. Стога анегдота о *везитли* показује и начин на који се одређени сегменти овог жанра могу издвојити у засебне творевине, потврђујући да се духовити одговори и оштроумни закључци често „у разговору казују као пословица или у обичај узета реч, тј. одвајају се од саме приче и преносе даље као самостална творевина“ (Латковић 1987: 125).

5. Од демонолошко-митолошког предања до анегдоте

Доживљај исте ситуације може бити обележен хумором или страхом, па у зависности од тога колектив може да изнедри анегдоту или демонолошко-митолошко предање (уп.: Милошевић-Ђорђевић 2000: 177). Дobar пример представља анегдота коју саговорник означава као *искарикирану причу о вампирима*. Занимљиво је да анегдота о Сими, који се враћа са посела у касну ноћ и помишља да је постао жртва нечистих сила, следи након једне меморате о сусрету са покојницом, али је саговорник, уочавајући разлику између два жанра, означава као *нешто друго* („А има и *искарикираних прича* што се тиче вампира. Добро, са' ћу ти испричам *нешто друго!* Причала ми баба. Каже, био неки Сима. То било давно, давно, можда пре, пре сто година...“). Главни актер није жртва хтонског бића, већ сопствене заблуде. Страх пред хтонским не допушта му да препозна глас повређеног познаника који моли за помоћ.

Међутим, неки комшија се враћао од негде, па преко неког потока падне у неку јаругу, у неку ровину и поломи ногу. И не може човек да устане. Сад, сломио ногу, пао, негде десет-дванаест метара дубока провалија. А ишб Сима, па певао. И он га чуо, да пева Сима и он ка'е: – Сииимооо! Дођи ме вади одавде! А овај мисли да је вампир. А овај: – Марш, марш, мерим со и тамњан! Убио те часан крс! А овај: – Сииимооо, сломио сам ногу! Вади ме из ове ровине! А овај: – Марш, марш, мерим со и тамњан! Убио те часан крс!

Хумор почива на неспоразуму између двојице јунака, али и на успешном подражавању гласа и гестикалације уплашеног актера. Реченица коју Сима изговара такође је извор хумора јер представља вид заштите од нечисте силе, магијски текст употребљен у погрешној ситуацији. Симица прича о сусрету с демонским бићем остаје неприхваћена и исмејана, а Симица глас, као глас појединца с искривљеном перспективом, супротставља се гласу колектива који сагледава праву природу догађаја.

Он мисли вампир. И није га извадио. Отишб кући:

– А! Вика ме вампир из ону јаругу!
– Па кој те виче?
– Па, виче да је он тај и тај. Неки Пера тамо, изломио ногу!
Па, каже: – Бог те убио, си нормалан? Човек га нема кући!
Дај, и они отишли, комшије скупили се. Онај стварно поломио ногу, лежи у јарак, не мож' да устане. А овај мисли да је вампир.

Неочекивани сусрет у глуво доба ноћи могао је постати основ за настанак демонолошког предања. До тога би дошло да је колектив прихватио Симинову верзију догађаја и преузео његову перспективу. *Они, комшиије*, тј. чланови заједнице допринели су, међутим, да догађај постане основ за настанак анегдоте. Симинова заблуда постала је извор комике, а његово погрешно схватање ситуације вредно подсмеха.

6. Забавна функција анегдоте

Две анегдоте саговорник је чуо од извесног Живојина („То био неки Живојинче, умро он. Био старац много смешан. (...) Тај Живојин био, био велики, велики зајевант. (...) Он само водио шпурње и политике“). *Шпурње и политике* овде се односе на шале које су биле извор смешних прича, а међу њима је без сумње било много анегдота. Прва има за тему кријумчарење дувана. До саговорника је дошла као мемората, део аутобиографског сећања деде Живојина, коме се, ипак, не верује у потпуности („Ма, можда и лаже, лопов био“). Било како било, испричана анегдота драгоценост је као сведочанство о једном времену. Подробно се описују припрема кријумчарене робе, ноћни пут преко поља и шума и страх шверцера да не буде ухваћен.

И он то завио у неки чаршав. Причао ми: – Газим ја то, газим, направим га (лупа шакама) кџ погаче, три кила дуван, па га ставим на трбу, па га са тканице замотам, па обучем гуњче и идем, идем, идем, идем. И сад, пође он ноћу, знаш, да би стигџ у зору тамо у то село 'де носи. И, сад, рецимо, за та три кила дуван као сад сто евра има да узме.

Анегдота се темељи на догађају који се одиграо приликом једног таквог ноћног путовања, а садржи и еротске мотиве.⁷ Деда Живојин се, наиме, одмара на стогу сена испод ког се одиграва састанак двоје

⁷ Уплив еротских мотива није стран анегдоти јер су њихови преносиоци углавном били мушкарци (Туге 1989: 184).

прељубника. Хумор проистиче из незнања прељубника о присуству треће особе, али и из наглог и неочекиваног обрта.

И, каже: Они седоше доле, а ја полако, полако, полако, каже, протежем главу, а не могу да видим, каже, сад, каже, овај стог овалан. Каже, да видим шта раде, шта пију. Са' ћу ја да гледам њи одозго. Док каже: Мени претежа глава, каже, па кад се клизнем низ онај стог! Па, врау, каже, главачке у сред ону крошњу. Кад акнем, каже, у оно, каже, кад рипи онај да бега, каже, а њу како сам потревио, каже, у трбу, она узде: Еее! Знаш (смех). Паднем ти, каже, ја на њи.

Хумором је прожет и опис бежаније. Љубавник је, наиме, описан као крупан човек („Иде, каже, један даса, богами, крупан, висок. Има га два метра...“), али физичка снага не одговара његовој реакцији („Побеже он преко орање. Она ки жељка по њега, само стење. Оде, каже, и она. Ја се, каже, уби, каже, добро!“). Епилог приказује главног актера као сналажљивца кога срећа прати упркос нечасним поступцима – остаје му корпа с вечером и вином, а пут у оближње село завршава се успешном продајом кријумчарене робе.

У другој анегдоти Живојин је као сведок присуствовао описаном догађају. Ћосу, његовог комшију и садруга у пићу, читава породична задруга дочекује са негодовањем јер је пијан упао у вир. Непријатност је још већа јер свему сведочи Живојин, познат по ширењу гласина. Извор хумора овога пута је покушај главног актера да срамотну ситуацију окрене у своју корист, представљајући ударце у леђа као знаке великог поштовања, јер чланови породице наводно желе да очисте снег са његовог гуња.

А баба му се зове Драгана. А Драгана истрчи из кућу, увати га за брк, ишчупа га из вир и води га за брк. А оно њему на леђа све онај снег како пао у вир. Оно није се још заледило, онај скреж, мокар онај снег. Она га увати за брк и води га у собу. И сад сви скачу да га бију. Знаш, цела кућа. И син и снаја и баба Драгана. А они сад, нико нема неко дрво, него га бију рукама по леђа – бапе, бапе, бапе, бапе. А он гледа, сад га срамота од Живојинчета, ће га онај зајебава. А он: – Мани поштовање, мани ишчукување! Шта ме ишчукујете? Па, ту Живојин, наш човек. Они бију, а он сад, да га не бију него: – Ма, маните више поштовање. Какво поштов-... Мани ишчукување! Шта ме ишчукујете? Па, то Живојин наш. Мани поштовање.

Хумор се заснива и на приповедачевој склоности виспреним поређењима. Он несрећног Ћосу, ког баба води до куће држећи га за брк, пореди са Вуком Караџићем: „А, каже, ова га води за брк, ки Вука Караџића.“ Завршавајући приповедање, саговорник се дотиче теме настанка и путева ширења комичних наратива унутар заједнице, показујући свест о различитости испричаног и аутентичне ситуације, о преношењу и надограђивању.

Ето, то су ти, то су ти приче... Ми нисмо сад имали, рецимо, овако телевизор, радио, него то кад се нешто деси некоме, то се препричава годинама после. *Још се накалеми, измисли се. То боље се убијеш, него да направиш нешто.* И то остало: *кџ Ћоса и Драгана*, знаш.

Дуг живот анегдоти омогућава управо хумористична функција. Смех и забава остају незаменљива потреба колектива, па наративи који почивају на хумору никада не постају излишни.

7. Циклус анегдота о деда Видоју

Једна од основних одлика анегдоте огледа се „у стварању круга прича око једне личности“ (Илић 2007: 227), чиме настају циклуси комичних прича. Три анегдоте које је испричао Мирољуб Савић могу се посматрати у том светлу јер су везане за исту особу, његовог деду Видоја Јовановића, *старог ратника и робијаша*.

Анегдоте чији је актер саговорников деда смештене су у прве деценије 20. века. Оне осликавају времена историјских превирања и егзистенцијалне несигурности. Прва анегдота о Видоју Јовановићу говори о упознавању с будућом женом и о просидби. Његова изабраница заправо је ратна удовица, жена на чија плећа су пали брига о домаћинству и старање о нејаком детету. Анегдота готово у потпуности почива на дијалогу, значајном тежишту и поетичкој константи овог жанра, будући да „има пресудну улогу у карактеризацији ликова, у сигнализирању основног тона и става лица које говори према саговорнику“ (Илић 2007: 230).

Она: – Па, добро, пријатељу, беда, сиротиња, ако неког знаш, мора се удам, сама сам, све изгинуло живо. Па, за кога ми наводишеш?

– Ма, за једнога ђувеглију!

– Па, за кога?

– Па, једа... ја ти наводишем за мојега мене!

Друга анегдота такође се тиче женидбе, но овога пута реч је о неуспелом покушају Маринковића да отму Христу, Видојеву пасторку.

И Христа је била врло лепа девојка. Она вероватно имала двадесетак година, осамнаес, деветнаес, дваес. (...) Маринковићи здумају причу, направе како ће да отму Христу да ожене Живка. (...) Пошто Видоје отишб да сече дрва у Шиб, а Христа чувала овце, они се скупе као курјаци и скембају Христу за руке и одвуку кући.

Саговорник живописно представља планирање и извођење отмице, поредећи породицу младића с курјацима, наспрам којих је девојка постављена као немоћна жртва. Њу насилно одвуку у туђу породичну задругу и закључају, а комична ситуација наступа тек када Милунка (Христина мајка) обавести Видоја о отмици. Милункиној забринутости и журби супротстављени су Видојево тромо кретање и смиреност, што доприноси хумористичности ситуације. Милункин страх не може да поколеба његову самоувереност, а посебно је занимљив његов одговор у тренутку када га она обавести да је Христа закључана у Маринковића кући.

Видоје стари ратник, 'де њега стра од Маринковићи! Он ће убије пола села. (...) Ал' био дебео, крупан старац, па тром. Не може брзо да хода. Он полако. – Брже, Видоје (муцање), пожури! Они се запели! А он, каже, неку секиру носио десет кила, циганску. Цигани ковали на наковањ. – Шта се ти сикираш? Кључ код мене! Он полако. – Пожури, Видоје, одвукли Крису! Закључали врата! – бије се она у главу, кука. – Ћути, Милунке, кључ код мене!

Кључ о коме Видоје говори није ништа друго до тешка *циганска секира*. Кључ, односно универзални калауз као метафора оружја познат је стилско-реторички образац у фолклору и иначе, па се може упоредити с чувеним одговором Марка Краљевића из песме „Женидба Ђурђа Смедеревца“ (Вук, СНП II, 78), где је Марков буздован представљен као кључ који ће отворити седамдесет седам тешких капија. На овај начин јунак анегдоте поистовећује се с епским херојем. Попут Марка Краљевића, Видоје ће себи прокрчити пут до заточене девојке: „А ја уватим, оно чатмара кућа, ударим двапут са секиру, онај дувар развалим, па просечем од онај прозор скроз до, до темеља, па направим друга врата 'де ћу да наићем!“ Сукоб са несуђеним пријатељем и зетом посебно доприноси комичности.

А он с оно секирче на мене! Ја с ову моју тешку секиру му ударим оно секирче, оно му излете из руке! Каже: А ја га кљуцнем мало заврат сас уши од моју секиру, Он, ка'е, напупи дупе у једне грање! Каже: Не смем га ударим много, ћу га убијем на место. Каже: Истрча младожења Живко са једно пиштољче, тресе му се рука овако. Ће да..., на Криту, на Милунку ће да пуца! Ја уватим Милунку, па гурнем овако позади, па раздрљим гуњче и кошуљу! Пуцај, каже, у мене, ово су шири груди 'ко ће да пуцаш, пичка ти матерна! Њему се тресе рука, каже, не сме да пуца! Ја га кљуцнем с ону секиру лечка заврат, а он, каже, напупи дупе и он, паде поред праг!

Видојево иступање пред противника и показивање голих груди појачавају контраст између двојице сукобљених и Живко у очима аудиторинума постаје комична фигура. Видоје му се обраћа као мушкарац мушкарцу, онако како то захтевају правила патријархалне заједнице, али Живко не може да одговори на позив да први пуца. Живков кукавичлук постаје предмет поруге. Он доживљава неуспех на два важна поља: нити успева да изведе отмицу, нити показује кураж и одлике једног јунака.

Употреба псовки и груби хумор нису страни анегдоти. Анри Бергсон запазио је да је смех „створен да понизи“ и да „мора да створи нелагодан осећај код личности на коју се односи“ (Bergson 1993: 100). Функција грубе комике стога јесте изазивање понижења и стида. У наставку приче оштрица поруге бива усмерена ка несудженој свекрви Јулки, која држи девојку заточену у кући.

А, каже, Јулка седи поред огњиште и држи Криту у крила. А, каже, како седела, каже, носи зављачу и шамију, каже, она се упишала од стра, оно се отегла бара, каже, три метра, упишала се ки крава.

Епилог обилује иронијом усмереном ка неуспешном покушају Маринковића. *Маринковицка свадба* завршава се пре него што је и почела:

Ја, каже, уватим Криту под руку па изведем. Ајде ти, дете, дијемо ми дома! И каже: Потепи ги ја и одве Криту код куће. Каже: И тако се заврши Маринковицка свадба, па је ми после лепо удамо у Станојловићи, за Стадомира Станојловића, домаћин човек. Е, то радио Видоје. А Видоје био лопов, мангуп, преварант.

Трећа анегдота о деди Видоју осликава време пре Другог светског рата, када је хајдучија још увек била честа појава. Она ће у правој мери показати да је актер ових причања заиста био *лопов, мангуп и преварант*.

рант, каквим га саговорник представља. Видоје ће тако избећи хајдучки напад, надмудривши лукавог ортака Саравила, хајдучког сарадника. Саравилов план отпочиње врло промишљено. Он најпре испитује Видоја о томе да ли тренутно има пара у кући и брижљиво припрема свој алиби:

И ору они, ору, знаш, па на уврату пију ракију, одмарају. А Саравил ће га пита: – Добро, бре, Видоје, јел’ ти продаде то имање тамо у Радевце? А овај: – Па, продадо да видим ако могу да купим овде ближе негде. – Ако, ако. Има добра земља. Види тамо. Он га учи, знаш. А, Видоју то сумњиво, зна га он какав је, знаш. А овај има групу пљачкаша у Параћин. Па, Параћинци дођу пљачкају овај крај, а он иде пљачка тамо. Он поткаже овде. Знаш. И он ту ноћ седи негде у воденицу, коцка се, игра даму тамо, карте, пије ракију.

Надмудривање двојице актера доприноси напетости радње и аудиторијум с нестрпљењем ишчекује даљи ток догађаја. Мудрији односи победу, па је важно марљиво испланирати сваки потез. Видоју довитљивост омогућава да иде корак испред потенцијалног противника.

А Видоје стари ратник, лопов, знаш. Интелигентан је он. Он каже: – Ма да те ја питам, Саравиле, нешто? Имамо исте пушке. Него, ја немам ниједан метак. Кад би тео једно пе’-шес метка да ми даш на зајам или да ми продаш? Шта знам, имам ове паре, да ме неки не опљачка. А Саравил ту га и чека: „Јес, бре, да ти продам! Таман посла, бре! Ту да ти дам муницију колко оћеш.“ А Видоје лаже. Видоје има пун сандук муниције војничке испод кревета. Него га проба! Овај му донесе пе’-шес метака, али Саравил лопов! Ишчупа куршуме, истресе барут, па сипе песак, па врати куршуме. (...) – Ево ти, Видоје, пе’-шес метка, немам ни ја. И оде он, знаш. Попије чокањ ракију и оде. Видоје на уво оно мућне, ао! Није исти звук! Стари ратник, зна он шта је барут у чаури. Он онај куршум... Он испадне. Истресе на длан – песак. – Ао, Милунке, пљачка готова!

Опис пљачке обилује хумором јер пљачкаши касно схватају да су ствари пошле по злу. Иронијска оштрица усмерена је, међутим, и према самом Саравилу, којег на крају окривљују за неуспех. Убрзани развој догађаја приказан је кумулацијом глагола, елиптичним реченицама и комбиновањем директног и индиректног говора, при чему су најаве говорних лица редуковане (*они, каже*), а узбуђење актера и атмосфера дочарани су упечатљивим ономатопејама, што све доприноси непосредности утиска.

Он довати пушку – вау! Метак у врата. Ови заглаве уз брдо према Радевце.(...) Он био крупан старац, дебео, знаш. Он истрчи, па до неке криве крушке. Ту клекѓ и данге и дау и бау за њима да пуца, пуца. Побегли Параћинци у пичку материну. Једва живу главу извукли. Није погодио никог. У ту брзину био лош стрелац или није тео, питај бога. Али их је разјурио. Сутрадан они да убију Саравила. Они: Шта не намести, бре? Каже: Онај може рат да води! Он има муницију колко оћеш.

Ова анегдота приказује српског сељака као интелигентног и домишљатог. Здрава сељачка памет и промућурност једини му могу обезбедити сигурност и опстанак. Времена хајдучије саговорник описује као времена када су управо ове особине једине могле спасти иметак или живот. Људски живот је мало вредео, мање и од *жутог дугмета* које само на први поглед може наликовати дукату, али је довољан повод за крвопролиће: „И то је било са Видојем. Видиш ти колико морао да буде интелигентан да, интелигентан у то време да би опстао. За дукате, за ово, за оно, *убијали за жуто дугме*.“

8. Свет који се мења – анегдота која памти

Забележене анегдоте осветлиле су збивања из прошлости и сачувале драгоцену сећања на живот сеоске заједнице пре Другог светског рата и касније, у годинама великог сиромаштва, али и технолошких иновација које су постепено мењале начин живота и поимање света. Једна од анегдота евоцира начин путовања из села у оближњи Крушевац. Мирољуб Савић је претходно детаљно описао како је изгледала вожња аутобусом четрдесетих и педесетих година 20. века:

А то ти је био аутобус као у филму „Ко то тамо пева“, са оним стубама, знаш. (...) Чеда Буца, кондуктер, али на крову. Има стубе, а он горе чува, сељанке носе јајца да продају, паприке, парадајз, шта ја знам, грожђе. И он наплати карту, пусти их унутра, а он на оним стубама се попне на кров. И носио једну белу тојагу, штап један дебео, једно дрво. Ако неко случајно оће, спор аутобус, да се попне, он га бије с оно, јури га.

Живописно дочаравајући изглед аутобуса и начин путовања, саговорник нас упознаје и с главним актером анегдоте, кондуктером Чедом Буцом. Анегдота почива на неславној шали коју кондуктер приређује једном од путника. Чеда се склања од јаке кише у мртвачки сандук који

превозе на крову, а путник за ког нема места у аутобусу постаје жртва шале:

Почне киша, овај шта ће, отклопи онај сандук и уђе унутра, па се поклопи с оним поклопцем, ће да покисне човек. Овај возио, возио, возио и неко га негде заустави. Он стајао 'де ко изађе на пут, свеједно. Нема станице. И он каже: – Ма, пењи се горе код Чеде. Нема место, пуно. Оно гужва, препуно. Онај само да не иде пешке, попне се горе, погледа, нема га овај. Ма каже: – Шта ме овај зајебава? Мора да је кондуктер унутра. Знаш, у аутобус. Седне он горе, неку пелерину и он, покрије се и ишли, ишли, ишли.

Аудиторијум зна оно о чему прекобројни путник и не слути, па је тако унапред припремљен за догађај који ће уследити, тренутак када ће путник постати свестан да се неко налази у сандуку. Моменат Чединог изласка из сандука је врхунац заплета и комике.

Престане киша, знаш. Чеда сад унутра, није ни видео овога или је видео, па није тео да изађе, легџ у сандук и баш га брига, суво му унутра. Он (муцање и смех) подигне полако онај поклопац да изађе. Кад овај видео да се дигџ поклопац од мртвачког сандука, излази човек, онај врау од аутобус: – Јао, вампир! Тео да умре (кроз смех), да погине, знаш.

Као у примеру о Сими, овде се својства просторног и временског контекста описаног догађаја приближавају онима у жанру демонолошког предања. Наиме, радња се одиграва ноћу или на прелазу између дана и ноћи, а присуство мртвачког сандука амбијент испуњава језом и нелагодношћу. Отуд јунакова реакција (страх од вампира који би могао изаћи из сандука) није неразумљива. Симболични маркирани временски и просторни контекст буде у актеру јасне асоцијације и страх пред нечистом силом. Ипак, шира експозиција не оставља сумњу у погледу жанра, те је од самог почетка јасно да приповедање неће ићи у правцу демонолошког предања, већ анегдоте.

Наредне две анегдоте део су саговорничковог сећања из детињства и младости. Оне проистичу из животне приче и у најбољој мери приказују како се сеоска заједница мењала под утицајем технолошких иновација. Једна од њих тиче се увођења електричне енергије у сеоска домаћинства шездесетих година 20. века. Саговорник се на тренутак и сам враћа у прошлост и из перспективе своје тадашње позиције описује начин на који су чланови његовог колектива ово доживели. Он прого-

вара у првом лицу множине („да ми видимо шта је струја“) и преузима визуру из које колектив посматра новину.

Кад су пустили те вечери струју, поставили су неке сијалице по неким шљивацима, по неким моткама, да ми видимо шта је струја. Па то је трештало, видело се да нађеш иглу. Ја мислим, као је сунце пало на, на, на земљу (уздах). То је настала (пауза) таква халабука да није нормално (муцање). Клали се прасићи, јагањци, пила се ракија, славље опште.

Опис општег славља, али и начина на који се посматра новина, саговорнику је послужио као идеална увертира за предстојећу једно-епизодичну анегдоту.

Дође неки Тоне, висок два метра, мој комшија, бог да му душу прости, умро од инфаркта, и дува у сијалицу (имитира дување), каже (измењеним гласом, имитира комшију): – Мико, ово неће да се угаси, леба ти јебем! Па опет дува: – Како се неће угаси ово, д’ угасим не могу! Човек никад није видео сијалицу. Дува, дува: – Види, каже, ово стварно не може да се угаси.

Актерово чуђење пред непознатим изумом и поистовећивање електричне сијалице са свећом, на чију је светлост једино навикао, основни су извор комике. Његов неуспешни покушај да светлост сијалице угаси као светлост свеће саговорник дочарава подражавајући звуке дувања, док је интонација реченица савршено подешена да изрази запрепашћење. Уздржаним коментаром, лишеним подсмеха („Човек никад није видео сијалицу“), донекле се оправдава поступак актера, па изостаје критика због неразумевања и незнања. Носталгичан призивак није неочекиван с обзиром на то да је реч о личном сећању везаном за прохујале дане детињства,⁸ а доприноси емотивнијем представљању комичне ситуације и благонаклоности према главном виновнику догађаја.

У једној од анегдота, која би се могла посматрати и као прича из живота, главни актер је сам саговорник. Радња је смештена у доба његове ране младости и сведочи о важној новини која је променила погледе на свет читаве генерације:

⁸ Иван Ковачевић, Жарко Требјешанин и Драгана Антонијевић разликују темпоралну носталгију коју називају и носталгијом за прошлим временима и дефинишу је као „носталгију оних који нису мењали место боравка, а стварају и шире носталгичне наративе који се односе на временске периоде, унутар њиховог животног века, који су више или мање удаљени од садашњости“ (Kovačević i dr. 2013: 11).

Међутим, појавио се у Рибарској Бањи биоскоп. Купили (пауза) прву апаратуру. Сад, можеш да гледаш „Козару“, па мож' да гледаш „Битку на Неретви“, па „Битку на Сутјесци“, знаш. Па, почели мало и енглески филмови.

Како је заплет заснован на нескладу између Мирољубове јаке жеље да посети биоскоп и покушаја његове мајке да осујети тај план, у подтексту би се могла препознати универзална тема о сукобу између старих и младих. У шали, мајка сину поставља услов за који верује да неће бити испуњен. Да би добио пет банки за карту, саговорник је морао бос по снегу да истрчи на врх брда. Мотив кушања јунака и образац карактеристичан за жанр бајке нашао је своје место у оквиру анегдоте и уклопљен је у реалистичан контекст.

И сад, ја молим моју, моју Стојану, плаћа се улаз пет банке. Да ми да пет банке да идем у биоскоп. Она мисли да ће да ме зезне, па ка'е: – Ћу ти дам ако се изујеш бос и истрчиш на вр' брег горе и вратиш се бос у кућу. Ја: – Куј неће! Одма изувам чарапе, шпринт! Бос! Истрчим на вр' брдо горе. Тапкам овако (лупа шакама), направим један круг лепо у снег и дерем се: – Колко оћеш да стојим овде? Она: – Бог те убио, улази у кућу, не мог' те лечим! Ја одозго стрчим низ снег бос, дођем у кућу: – Дај пет банке! – 'Де ћеш, бог те убио? Цркло-пукло. – Дај пет банке! Она ми да, ја се обујем, шпринт (лупа шакама) за Бању да гледам биоскоп! Пешке идем у Бању пет километра, вратим се ноћу.

Говорећи о комици ситуације, Бергсон истиче да један од основних механизма комичног јесте обрт, односно замена улога јунака (Bergson 1993: 52–53). Актери, наиме, мењају позиције након испуњавања постављеног услова, па мајка која је заподенула шалу сада бива стављена у позицију надиграног. Анегдота на крају добија димензије приче са победничким обрасцем, но такође остаје и сведочанство о једном времену. Призвук носталгије може се осетити и овде, а евоцирање успомена из детињства и младости боји саговорничково приповедање ентузијазмом и жељом да што живље приповеда о минулим данима. Отуда појачана употреба гестикалације (лупање шакама) и подражавање мајчиног, али и сопственог гласа из дечачких дана. Иако експлицитно поређење са савременим изостаје, саговорник очито фаворизује време детињства и младости у односу на садашњост.

9. Закључне напомене

Фолклорна анегдота представља жанр високог степена виталности (Илић 2007: 217). То јој омогућавају реалистичност, блискост свакодневном и животном, хумор, усмереност на човека у заједници. Анегдота стога јесте и сведочанство о минулим временима, навикама и карактерима. Фолклорне анегдоте су зато важна грађа за реконструкцију слике прошлости. Оне обилују реалијама из свакодневног живота, а догађаји о којима говоре наликују на догађаје који су се заиста могли одиграти. Отуда и жеља приповедача да анегдоту представи као причу проистеклу из стварног догађаја, што она често и јесте, и да тачним и поузданим подацима о контексту, карактерима, месту и времену догађања укаже на веродостојност испричаног. Иако се усмено приповедање лако мења у процесу преношења, па се стога лако и удаљава од истинитог и доживљеног, приповедач најчешће веродостојност поткрепљује конкретним именима, презименима, надимцима јунака или употребом топонима.

Процес преношења може довести и до жанровских преплитања и приближавања анегдоте другим мање или више блиским врстама. Забележене анегдоте најчешће су се приближавале шаљивој причи, а како представљају део саговорничковог сећања на детињство и младалачке дане, у неким моментима приближавају се и причама из живота, посебно оне чији је главни актер сам саговорник или у чијој је основи догађај којем је саговорник сведочио. Неке су се приближиле и предањима, али је удео хумора разграничио жанровску припадност наратива. У појединим случајевима показано је како из анегдоте проистиче изрека, својеврсни подсетник на комични догађај.

Сваки од јунака анегдота о којима је било речи остао је упечатљив захваљујући способности Мирољуба Савића да живо и сугестивно представи његово понашање, говор и начин промишљања. Неки карактеристични приповедни поступци документовани су звучним снимцима, нпр. коришћење дијалекта или књижевног језика, али поједини аспекти извођења, какви су мењање боје гласа и интонације или подражавање покрета тела и експресија лица, нису могли да буду забележени диктафоном. Саговорник није само преносилац прича већ и неко ко актерима дарује живот, покрет, глас којим ће изразити сопствену личност, мисао, емоцију, начин на који поимају свет око себе.

Приповедање одликује и жеља да се у одређеним случајевима дају детаљнији описи и објашњења. У причу се уводе општа обавештења о актерима, контексту догађаја, времену и месту радње. Честе дигресије и ретардације, мноштво описа, задржавање на појединостима и објашњења плод су жеље да прошло време и један свет који више не постоји

буду што живље и упечатљивије представљени. Мада проширивање нарације разноврсним појединостима зависи од многих чинилаца и начелно говорећи није у складу с усмерењем анегдоте на језгровитост, у нашем корпусу оно се може посматрати и као допринос заснивању завичајног идентитета путем (ре)конструкције сећања.

Потреба за смехом и разонодом насушна је потреба сваког друштва, а забавна функција свакако ставља анегдоту међу најфреквентније усмене жанрове. Смех, међутим, није увек подстакнут само потребом да се колектив забави, већ често проистиче и из жеље његових чланова да укажу на моделе понашања и особине које треба извргнути подсмеху и друштвеној критици. Тако анегдота сведочи и о вредносним судовима једног колектива, а њена образовна и делом дидактична функција има важну улогу у одржавању социјалних норми.

Библиографија

- Вук, СНП II – Караџић, Вук Стефановић [1845] (1988). *Српске народне пјесме*. Књига друга. Сабрана дела Вука Караџића. Књига пета. Прир. Радмила Пешић. Београд: Просвета.
- Златковић, Бранко (2007). Усмена народна анегдота. *Књижевност и језик* LIV(3/4), 281–289.
- Илић, Марија (2006). Социјални простор у фолклорним анегдотама – наративи Саве Сокића из Медине. *Етнографија Срба у Мађарској* 5, 77–101.
- Илић, Марија (2007). Фолклорна анегдота: између индивидуалног и колективног. *Гласник Етнографског института САНУ* LIV(1), 217–232.
- Латковић, Видо (1987). *Народна књижевност I*. Београд: Научна књига.
- Милошевић-Ђорђевић, Нада (2000). *Од бајке до изреке. Обликовање и облици српске усмене прозе*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 2000.
- Петровић, Соња (2009). Фолклорна предања и казивања у изворима и дискурсу (на примерима традиције о проклетству рода). *Научни састанак слависта у Вукове дане* 38(2), 43–56.
- Пешић, Радмила и Милошевић-Ђорђевић, Нада (2011). *Народна књижевност*. Крагујевац: Лира.
- Самарџија, Снежана (1997). *Поетика усмених прозних облика*, Београд: Народна књига.
- Bergson, Anri (1993). *Smeh. Esejznačenjukomičnog*. Preveo Srećko Džamanja. Beograd: Lapis.
- Blache, Martha (1999). The Anecdote as a Symbolic Expression of the Social and Cultural Milieu of Journalists. *Folklore* 110(1/2), 49–55.
- Blum-Kulka, Shoshana (1993). You gotta know how to tell the story: Telling, Tales and Tellers in American and Israeli Narrative Events at Dinner. *Language in society* 22(3), 361–402.

- Bošković-Stulli, Maja (1975). *Usmena književnost kao umjetnost riječi*. Zagreb: Mladost.
- Graham, Seth Benedict (2003). *A Cultural Analysis Of The Russo-soviet Anekdota*. Pittsburgh: University of Pittsburgh.
- Kovačević, Ivan, Trebješanin, Žarko, Antonijević, Dragana (2013). Teorijsko-pojmovni okvir za proučavanje nostalgije. *Antropologija* 13(3), 9–26.
- Labov, William, Waletzky, Joshua (1967). *Narrative Analysis: Oral Versions of Personal Experience. Essays on the verbal and visual arts*. Ed. J. Helm. Seattle: University of Washington Press, 12–44.
- Perišić, Igor (2010). *Uvod u teorije smeha: kratak pregled teorija smeha od Platona do Propa*. Beograd: Službeni glasnik.
- Tye, Diane (1989). Local Character Anecdotes: A Nova Scotia Case Study. *Western folklore* 48(3), 181–199.

Прилог

[1] Ана Савић: Јел' се сећаш још неке?

Мирољуб Савић: Јао, ааа! Ајде једну догодовштину! А има ту доле једно село, Каоник се зове. Е, то било пре рата. Имамо ми Чокотино брдо, Чокотин гроб. Био неки хајдук Чокота и по њему се и зове, није... Чокотин гроб и Чокотино брдо, а не значи да су тамо садили чокоте. Е у то време се ишло у Крушевац на пијац, али хајдук Чокота је њих пљачкао. Сачека их, узме паре, неког убије и то му је за то. И онда има један турски хан. У то време је то била крчма. Остао, осто тај хан од Турака, па је преуређен и сад, ту се пила грејана ракија, вино, има слушкиње, шта ја знам, момци који дочекују те запреге, испрегну коње. Газда се одмори. Пође увече за видело. Ако иде преко Чокотиног брда, ноћу ће га ајдуци опљачкају. Него, у први мрак да не би заноћио, па пошто је Крушевац далеко, испрегне коње ту, па, до неко време у ноћ пије грејану ракију, вино. У зору му момци упрегну коња и..., или краве, шта ја знам, волове и он иде на пијац на вашар. И пође један добар домаћин, повезе нешто да продаје на неки вашар. И потовари неке козе. Између осталог, имао неке лепе козе, музаре, шта ја знам, купус, паприке, сира, ово-оно, кромпир и неколико коза. И каже, неку добру музару да му натоваре, козу, да је прода. А то су радили момци и жене, снаје, жена, шта ја знам, мајка. Све они то њему натоваре у ту запрегу. Оно, ајде он кад је то готово, позову га. Седне он лепо, коња удари бичем и он крене преко Чокотиног брда да иде за Крушевац. Пређе он Чокотино брдо у први мрак. Дође до те кафане. У Мали Шиљеговац је та кафана, 'де има они лукови, можда знаш. То је био та..., била та крчма у то време. Момци ухвате коња, испрегну, уведу у шталу да назобе, истимаре, да напоје. Он уђе лепо да..., у кафану, у крчму да се забави, да пије ракију. Али момци виде, зајебанти,

мангупи, погледају, каже: „Види, каже, што овај има лепе козе! Каже, по-терао деда козе да прода!“ А онај други каже: „Ајде, каже, да ставимо газдиног јарца, каже, а да скинемо ову лепу козу музару. Каже, неће он ни да види. Он пијан! Каже, он у зору кад упрегне, кад му упрегнемо коња, 'де ће да види. Он кад отера тамо, он ће да прода, он ће да мисли то ови његови натоварили од куће.“ Каже: „Ајде!“ Узму они истоваре козу, ухвате неког смрдљивог јарца. Јарац смрди на, на..., јури козе, оно. Утоваре јарца, убаце унутра. Он пио, јео тамо, шта радио, питај бога! Зобавио се у ту крчму. Кад било негде у зору, оће он да иде. Упрегну они њему коња, дају му дизгине у руке, седне он: „Ајде! Ђија!“ За Крушевац! Оно има још дваес километра. Терај, терај, оде он у Крушевац. И сад, нема он појма да има уместо козе јарца. Не гледа он то ништа. Оне козе тамо-овамо, продаје једно, друго. И дође један човек и пита га: „Пошто, чича, јарац?“ „Каки бре јарац, пичка ти материна!“, он њему. „Како бре, каки јарац! Па, ово јарац, твој јарац!“ „Ја немам јарца, ја продајем козу!“ „Каква бре коза? Ја нисам луд бре! Видиш да јарац, бре! Има јајца!“ Погледа он, ка'е: „Ууу, ка'е, мајке им га набијем, то ови моји шунтави! Ја сам рек'о козу да натоваре, они јарца! Па кој ће купи смрдљивога јарца! Јебаћу ги матер кад стигнем дома!“ Све он испрода, само остане јарац. Јарца нико неће купи, то смрди кад се закоље, све на прч. Враћа се он опет увече, не жури он никуд. Док он је печење, док ово, док оно, докле купи опанци, вуну, шта му треба тамо, оно, те потрепштине сеоске... Полако, полако, дође он опет до кафане. Сад неће да иде преко Чокотино брдо, ће га опљачкају хајдуци, него ће опет да чека зору, знаш. Сврати он у кафану да пије и да једе. Момци испрегну коња, погледају: „Ууу, каже, овај чича није продао јарца, јеб'о те бог! Ово ће буде лом!“ А он мислио да га његови кући натоварили. Каже: „Ајде да скинемо јарца, а да му вратимо козу. Пусту га бре у пичку материну!“ Каже: „Ако каже газди, овај ће нас истера!“ Узму они, изваде козу из те запреге, па вра..., изваде јарца, врате козу. Пио он, јео, пио, кад била зора негде, оно свиће већ, ће иде кући. Они му упрегну коња, он: „Ајде, ајде!“ Пође ти он и сад једва чека да дође кући. Свањава зора, он на капију. Жена отвара вратницу, то тако време било, поштов'о се домаћин. Снаје, девери, сви, братанци стоје мирно, чекају га. Па иде газда! Враћа се са пијаце. Он: „Мајке ви га набијем! Сам ја рек'о да натоварите козу, а ви јарца смрдљивога! Кој ће ми купи јарца! Се ја брукам тамо! Сам ја домаћин?“ Жена каже, она једина сме да му каже нешто: „Бог те убио, каки јарац! Па смо ти козу натоварили.“ „Коју, бре, козу? Сам ја луд?“ „Па, ту што возиш!“ Он погледа, оно коза стварно. Гледа он, гледа, гледа, тресе главу, није му сад јасно. Прво била коза, па јарац, па јарац, па коза! „Уф, уф, уф, каже, ово, ово неће да бидне добро! Ово кућа ће да ни се (саговорник имитира муцање) укопа! Ово ништа не ваља! Него, 'де има врачарица нека?“ „Кака врчарица, бог те убио! Ти си пијан,

видиш да коза!“ „Јарац, јарац, јарац!“ Он јарац, они коза. „Ово јарац! Да се иде код врачарице!“ И, каже, ишли су годинама по врачарама да расправе шта је то. Они су мислили да неко бацио неке чини. Како? Он је сад био убеђен да је то било то како он видео. И ту се та прича завршава. Остала прича.

[2] Али сад, за баба Љубицу да ти причам. А баба Љубица из Вукање, кад се удала за њега, она неки плетени џемпер. То се зове везитла, два џепа ту. И та баба пушила дуван.

Ана Савић: Мхм.

Мирољуб Савић: Она како се удала с ту везитлу, није је никад прала ни скидала. Ја се сећам, памтим ту везитлу. Била кафене, браон боје. У џепови баба носи огњило, пувало за дуван и кресило и труд. Знаш шта је кресило?

Ана Савић: Оно за...

Мирољуб Савић: Па има кремен камен и стави се труд и кресне се, а челична, то је једна алка челична и варница упали труд и она са то запали дуван.

Ана Савић: Аха. А пувало?

Мирољуб Савић: А пувало то ти бешика од свиње. То се остави кад се коље свиња.

Ана Савић: Аха, да, да. Знам то, знам то, знам то.

Мирољуб Савић: То је пувало. Е, у то држи дуван да јој се, да буде мек, влажан, знаш. И она пуши дуван и сад, вечито носила ту везитлу и једну завијачу. Увек исто. А била гадна баба много. И сад имала Мирка, што мени отели лонче, а Мирко ишђ у Зубовац у школу, па био много лош ђак. Био неки Станко учитељ тамо. И оде баба Љубица с том везитлом да се свађа (саговорник имитира баба Љубицу): „Добро, бре, Станко, којој само мој унук има јединке и кечеви? Сва деца, на другу децу си даваш петице, а мојем Мерку даваш јединке!“ Он је гледа, гледа: „Баба Љубице, оди овамо. Па, ништа не зна. Не зна ни да броји, ни да пише, ни да чита, а не, не разликује ни домаће животиње.“ „Какој си не разликује животиње?“ „Ево, да видиш.“ Узме он креду и нацрта пса на таблу. „Ајде, Мирко Цветковићу, реци која је ово животиња?“ Гледа он, слинави, балави. Слинав, балав, никакав, знаш. Сад он газда, живи у Аустрији. Гледа он и не зна. А баба Љубица гледа, па се изнервира, па да му помогне, оно не зна ни она. „Па кажи бре синко, вок!“ Она мисли вук, знаш (смех). А оно пас. Он нацртао куче. „Е, бабо, каже, иди и ти. И ти не знаш. Ви’ш да пас. Који вук!“

[3] И ништа. Дође ти она кући и разболи се баба Љубица, а има снају Лину. Е сад, то се код нас причало као виц. Било је и сиротиње, знаш, али

они су били немарни, лењи, знаш. Нису се купали, нису се прали, нису били педантни. Глупи! И, ће да умре Љубица. „Скини ту везитлу, бог те убио. Нема у шта да те закопам, да ти оперем. Ће да умреш.“ А она има испод везитле антериче, а то ти је сашивено нешто од памука, знаш, или пртено. Не знам ни ја сад. Да не набрајам шта све има. Има и кожух, од овце. И скине она везитлу. Лина то угреје воду у неки бакрач, узме дрвено корито, стави у авлију, сипе да потопа, да опере везитлу. Кад се она штрока раскисели, везитла се распадне! Оно прљавштина држи оне (муцање) петље, знаш (кроз смех). Јао, пукла брука! Љути се она. Дер се, нема више везитлу, знаш (смех). И остала прича, то сам ја лансирао после. Ја сам био много велики нечастивник и идем по село и кад нешто тако се растури ја кажем: „А, растури се ки баба Љубичина везитла!“ То сам ја пропагирао ту причу (кроз смех). Нико не би ни знао. И то је било са баба Љубицом.

[4] А има и искарикираних прича што се тиче вампира. Добро, са' ћу ти испричам нешто друго! Причала ми баба. Каже, био неки Сима. То било давно, давно, можда пре, пре сто година. И каже, Сима волео да пева. И каже, ишњ негде, тако скитао по та прела, по те седељке и враћао се и певао. Међутим, неки комшија се враћао од негде, па преко неког потока падне у неку јаругу, у неку ровину и поломи ногу. И не може човек да устане. Сад, сломио ногу, пао, негде десет-дванаест метара дубока провалија. А ишњ Сима па певао. И он га чуо да пева Сима и он ка'е: „Сииимооо! Дођи ме вади одавде!“ А овај мисли да је вампир. А овај: „Марш, марш, мерим со и тамњан! Убио те часан крс!“ А овај: „Сииимооо, сломио сам ногу! Вади ме из ове ровине!“ А овај: „Марш, марш, мерим со и тамњан! Убио те часан крс!“ Овај: „Симо, ја сам тај и тај! Вади ме, сломио сам ногу!“ „Марш, марш, убио те часан крс! Мерим со и тамњан!“ Он мисли вампир. И није га извадио. Отишњ кући: „А! Вика ме вампир из ону јаругу!“ „Па кој те виче?“ „Па, виче да је он тај и тај. Неки Пера тамо, изломио ногу!“ Па, каже: „Бог те убио, си нормалан? Човек га нема кући!“ Дај и они отишли, комшије скупили се. Онај стварно поломио ногу, лежи у јарак, не мож' да устане. А овај мисли да је вампир. Овај: „Марш, марш, мерим со и тамњан! Убио те часан крс (кроз смех)!“

[5] Мирољуб Савић: Па, сам ти причао дуван кад шверцовали?

Ана Савић: Јао, ниси. Ајде, испричај.

Мирољуб Савић: Јао! То, добро, можда то измишљено. То био неки Живојинче, умро он. Био старац много смешан. Јао, мора ти причам и за Ћосу! Тај Живојин био, био велики, велики зајербант. Па, каже он, шверцовали дуван. Али ови жандарми, финансијска та полиција је чувала стражу. 'Де те сретне, не смеш да имаш... Ти мож' да садиш дуван, али

ти имаш десет иљаде струка, струкова, он зна да један струк има дваесет листова, то помножи, то се калупи, толико листова мора да продаш, да предаш држави.

Ана Савић: Мхм.

Мирољуб Савић: А они, знаш, кô ови што саде конопље сад, што пуше дрогу. Посаде негде, знаш, па, то кварно, на кварно изрежу, па носе преко Гребач овима тамо. То се звала Нова Србија, да им продају. То је Прокупачки крај тамо.

Ана Савић: Мхм.

Мирољуб Савић: И, он то завио у неки чаршав, причао ми. „Газим ја то, газим, направим га (лупа шакама) кô погаче, три кила дуван, па га ставим на трбу, па га са тканице замотам, па обучем гуњче и идем, идем, идем, идем.“ И, сад, пође он ноћу, знаш, да би стигô у зору тамо у то село 'де носи. И, сад, рецимо, за та три кила дуван као сад сто евра има да узме.

Ана Савић: Мхм.

Мирољуб Савић: То за њега велике паре. И каже, ишô он, ишô, ишô и дође до неке ливаде там негде горе, не знам које село на Јастребац, има неки стог. И каже: „Ма чекај да одремам мало.“ Ка'е, уморио се, знаш. Сву ноћ се пешачи. И он иде триес километра пешке. Каже: „Погледам у стог, ископана рупа доле. Ама да се набијем у ону рупу, ма можда има змија нека! Ја полако, они неки лемези, па се укачим на стог, а и на вр' стог видим ако неки иде.“ Месечина, каже, тамо неко орање. „Таман, каже, да ја мало одремам, да одморим, кад, каже, преко оно орање иде нешто отуда! Погледам ја, ај' ближе, ај' ближе, богами, жена. Ма носи неку крошњу, неку корпу на руку.“

Ана Савић: Мхм.

Мирољуб Савић: „И право иде на стог овамо. Ууу, 'де ћу ја, шта ћу, каже, ја ћутим, каже, на стог. Дође она, каже, спусти ону... Дебела једна, каже, снајка добра! Спушти, каже, ону крошњу испод стог 'де она рупа – оф!“ Каже: „Уморна, уморила се. Шта ли, каже, ова жена ради овде у пола ноћ? Ћутим ја горе, не дишем. Да се јавим не смем, каже, не знам шта је, каже, прође мало време, ето још једне друге прилике отуда. Она се, каже, курвала с некога, каже. Иде, каже, један даса, богами, крупан, висок. Има га два метра. И право и он дође код онај стог. – Е си дошла, каже. – Па, дошла сам. А каже она: – Па ће прво да јемо ил' ће радимо оно? А он, мора да, каже, био гладан, лопов: – Ма... А шта имаш? Па каже: – Имам вино. Ти волиш вино, каже, и једну печену кокошку и мало питу. Ајд прво да јем, да једемо, да јемо. Знаш, ја причам сад у жаргону. И, каже: „Они седоше доле, а ја полако, полако, полако, каже, протежем главу, а не могу да видим, каже, сад, каже, овај стог овалан. Каже, да видим шта раде, шта пију. Са' ћу ја да гледам њи одозго.“ Од, са стога. Док каже: „Мени прете-

жа глава, каже, па кад се клизем низ онај стог! Па, врау, каже, главачке у сред ону крошњу. Кад акнем, каже, у оно, каже, кад рипи онај да бега, каже, а њу како сам потревио, каже, у трбу, она узде: Е!“ Знаш (смех). „Паднем ти, каже, ја на њи.“ Ма можда и лаже, лопов био. Каже: – Побеге он преко орање. Она ки жељка по њега, само стење. Оде, каже, и она. Ја се, каже, уби, каже, добро! Погледа, побегоше, каже, они. Одоше у пичку лепу материну. Погледам ја, каже, печена кокошка, пита, остало вино. Саберем ја оно, па кад клиснем на другу страну кроз један шумак. Седнем, те се добро, каже, наједо. И ајд, ајд, ајд, ајд, стиго у зору, каже, те продадо дуван, узе паре и ајд натраг, каже.

[6] Мирољуб Савић: А отишђ Живојинче да чека Ћосу, да играју карте, да се коцкају, да пију ракију, питај бога. А Ћоса отишђ по село да пије ракију. И сад, био снег, оно пролиће снег, река заледила негде, ухватио се онај скреж, оно, знаш. А Ћоса ишђ, ишђ, ишђ, и од оно брвно кад да пређе, а њему кућа одма с ове стране у Гревце, он се оклизне онако пијан и падне у онај вир доле са све гуњче и чашире, оно. И почео да се дере, знаш. А баба му се зове Драгана. А Драгана истрчи из кућу, увати га за брк, ишчупа га из вир и води га за брк. А оно њему на леђа све онај снег како пао вир. Оно није се још заледило, онај скреж, мокар онај снег. Она га увати за брк и води га у собу. И сад сви скачу да га бију. Знаш, цела кућа. И син и снаја и баба Драгана. А они сад, нико нема неко дрво, него га бију рукама по леђа бапе, бапе, бапе, бапе. А он гледа, сад га срамота од Живојинчета, ће га онај зајебава. А он: „Мани поштовање, мани ишчукување! Шта ме ишчукујете? Па, ту Живојин, наш човек.“ Они бију, а он сад, да га не бију, него: „Ма, маните више поштовање. Какво поштов... Мани ишчукување! Шта ме ишчукујете? Па то Живојин наш. Мани поштовање.“ Они бију, а он виче: „Мани поштовање!“ Они га бију што пао у реку (смех). Јао, кад је он то причао. Каже: „Пичка му матери-на, они га убише, он виче: Мани поштовање, то Живојин, наш човек!“ А каже, ова га води за брк, ки Вука Караџића.

Ана Савић: (смех) Добро.

Мирољуб Савић: Ето, то су ти, то су ти приче... Ми нисмо сад имали, рецимо, овако телевизор, радио, него то кад се нешто деси некоме, то се препричава годинама после. Још се накалеми, измисли се. То боље се убијеш, него да направиш нешто. И то остало – „Кђ Ћоса и Драгана“, знаш.

[7] Е, то је сад једна друга прича. Морам сад да пређем на мајкину линију. Причао сам ти ове, овај, причао сам ти о мом деди, то је очева линија. А, имао сам ја деду, Видоја. Видоје Јовановић, родом из села Радеваца, Радевац. Стари ратник и старији робијаш. Причају да је био, ра-

товао на Северном леденом мору, какав му је то био рат, нико од нас не зна. Волео много и да лаже. Али, то што је радио, то није лаж. Има шта је лагао. Па, можда и постоје... Лагао је за некакве пцоглаве. Причао је за неке људе који се зову пцоглави. Живели су тамо на Северном леденом мору, где је он био у заробљеништву. Он је побего̄ тамо, сад да не причам ту причу, то је слагао. И преш... (пауза) једанаес државе је прегазио пешке и дош̄о некако на Косово и тамо су га јурили Арнаути. И дош̄о и, онда, (пауза) кад је дош̄о у то његово Радевце, они су мислили да је погинуо. Браћа се поделила, кућу му растурили. А наводно, кад је пош̄о у рат, прво је био у, на неку робију, зато што убио неког човека у неком винограду за некакве паре с неком пушком, ранио га у стомак, па нека..., па му тај куршум из те турске пушке прош̄о кроз једну слабину и изаш̄о на другу, због неког дуга, тај потег̄о нож на њега. Па, му он отео пушку, тако он причао. И те власти тадашње су га осудиле две године. А нека баба је том рањеном ставила једну дрвену кашику соли у једну рану, другу у другу и он је умро на лицу места. Као да му дезинфикује рану. Е, то робијао две године, после се заратило. Служио је редовну војску у Скопљу. Нико жив не зна како се он наш̄о на Северном леденом мору. То горе негде код Норвешке. Али, он је тврдио да он тамо ратовао и да је био у некаквом заробљеништву тамо.

Ана Савић: То је отац твоје мајке?

Мирољуб Савић: То је отац моје мајке. Он је моју мајку правио у шездесет година! Значи, био страшно стар кад се моја мајка родила. А оженио се са мојом бабом, Милунком, кад се вратио из свих тих ратова. Мојој баби Милунки је погинуо муж у исто том рату и била удовица. Имала неку кућицу, живела испод неког дуда. А он из Радевце је терао са неком запрегом, двоколицом, кукуруз да меље (пошто они немају ни реку ни воденицу) на Рибарској реци, у некој воденици. Па, је пролазио кроз Гревци, то је село од моје мајке. И онда свраћао ту да се расхлади, да пије воду: „Добар дан, снајка.“ Ово – оно. И, вероватно му се, није вероватно, него моја му се баба засвидела. И онда он: „Си ти удата, снајке?“ „Па, нисам, муж, муж ми погинуо. Остало ми једно дете, сироче, девојче.“ „Па, јел’ би се ти удала?“ па ово-оно. „Па, би, него за кога?“ „Да ти ја наводацишем?“ он њој. Она: „Па, добро, пријатељу, беда, сиротиња, ако неког знаш, мора се удам, сама сам, све изгинуло живо. Па за кога ми наводацишеш?“ „Ма, за једнога ђувеглију!“ „Па за кога?“ „Па једа..., ја ти наводацишем за мојега мене!“ Он то рек̄о у жаргону, знаш. И она: „Па, добро, ’ко си ти, ти кажи.“ И тако се он с њом спанђао и он се ожени. И остане ту.

[8] Али сад! Како... А у то време се отимале девојке. Пошто је он имао пасторку, Христу, она је била Станојловић, а он Јовановић. Оде он,

тамо има један забран зове се Шиб, у тај Шиб да сече дрва. Повеле краве, волове. Секло се секиром. Секѓ он тамо, а били неки Маринковићи. То једна раскалашна фамилија. Циганско порекло воде. То Гревце настало од три Циганина, неки Марин, Калан и Јован, Маринковићи, Калановићи и Јовановићи. И, Христа је била врло лепа девојка. Она вероватно имала двадесетак година, осамнаес, деветнаес, дваес. А они имали Живка. Живко био једна цукела, вуко се по путевима, убијали га сви редом. Умро пре двадесетак година, ја га памтим. Памтим ја и баба Христу, односно тетку моју. Маринковићи здумају причу, направе како ће да отму Христу да ожене Живка. Живков отац се звао Милош, а мајка Јулка. Сећам се ја, причали ми то, ту причу. Не знам ја Милоша и Јулку, али знам Живка. Пошто Видоје отишѓ да сече дрва у Шиб, а Христа чувала овце, они се скупе као куријаци и скембају Христу за руке и одвуку кући. Та кућа постоји и дан-данас у Гревцима, иста таква кѓ што била, мало адаптирана. Раде у иностранству, па је вратили у етно стил. Милунка то види, раскука се, почне да се бије у главу, трк у Шиб код Видоја (саговорник имитира баба Милунку): „Видоје, бог те убио, Маринковићи одвукоше Крису!“ Она је није звала Христа, него Крису. „Крису нам одвукоше, ти сечеш дрва, бог те убио!“ „Кој гу одвуче?“, овај. „Па Маринковићи.“ А она већ ишла да лупа на врата, а они се закључали. „Са’ ћу ја да ги јебем мајку!“ Видоје стари ратник, ’де њега стра од Маринковићи! Он ће убије пола села. Он се и са четницима био и са парт..., нема с ким није. Ал’ био дебео, крупан старац, па тром. Не може брзо да хода. Он полако. „Брже, Видоје, пожуре! Они се запели!“ А он, каже, неку секиру носио десет кила, (муцање) циганску. Цигани ковали на наковањ. „Шта се ти сикираш? Кључ код мене!“ Он полако. „Пожуре, Видоје, одвукли Крису! Закључали врата!“, бије се она у главу, кука. „Ћути, Милунке, кључ код мене!“ Он полако, полако преко реку, вада једна има ту, преко пут. А, каже, изашѓ свекар, тај Милош, знаш, сас неко секирче, а после он прича, каже (саговорник имитира свог деду): „А он с оно секирче на мене! Ја с ову моју тешку секиру му ударим оно секирче, оно му излете из руке! Каже, а ја га кљуцнем мало заврат сас уши од моју секиру, Он , ка’е, напупи дупе у једне грање!“ Каже: „Не смем га ударим много, ћу га убијем на место.“ Каже: „Истрча младожења Живко са једно пиштољче, тресе му се рука овако. Ће да... на Крису, на Милунку ће да пуца! Ја уватим Милунку, па гурнем овако позади, па раздрљим гуњче и кошуљу! Пуцај, каже, у мене, ово су шири груди ’ко ће да пуцаш, пичка ти матерна! Њему се тресе рука, каже, не сме да пуца! Ја га кљуцнем с ону секиру лечка заврат, а он, каже, напупи дупе и он, паде поред праг!“ Каже: „Стварно запели врата (саговорник лупа шакама). Ја, каже, с моју секиру гурнем оно прозорче, оно се изби. А ја уватим, оно чатмара кућа, ударим двапут

са секиру, онај дувар развалим, па просечем од онај прозор скроз до, до темеља, па направим друга врата 'де ћу да наиђем!"

Ана Савић: Тамо 'де био прозор?

Мирољуб Савић (наставља): „Наиђем унутра, 'де био прозор ја просечем за врата дувар и расечем оне кованице и оно. Уђем унутра. А, каже, Јулка седи поред огњиште и држи Криту у крила. А, каже, како седела, каже, носи зављачу и шамију, каже, она се упишала од стра, оно се отегла бара, каже, три метра, упишала се ки крава. Ја, каже, уватим Криту под руку па изведем. Ајде ти, дете, дијемо ми дома!" И каже: „Потепа ги ја и одве Криту код куће.“ Каже: „И тако се заврши Маринковицка свадба, па је ми после лепо удамо у Станојловићи, за Стадомира Станојловића, домаћин човек.“ Е, то радио Видоје. А Видоје био лопов, мангуп, преварант.

[9] Мирољуб Савић: Па, могу ја те глупости да причам ваздан дан. Чекај, чекај, чекај... Сам ти причао како Саравил тео опљачка деде Видоја?

Ана Савић: Ниси (смех).

Мирољуб Савић: Јаооо...

Ана Савић: А су биле честе пљачке?

Мирољуб Савић: А? А било је и хајдучије, ал' то било пре, пре рата.

Ана Савић: Аха.

Мирољуб Савић: И то су били хајдуци који су пљачкали. Био неки Саравил Ђокић, велики лопов и преварант. Стрељали га партизани. И њега и два сина му. И (кашаљ) био комшија мом деди по, по, по мајци, деда Видоју. А деда Видије продао неко имање тамо, па тео да купи ту, пошто он дошo на мираз код баба Милунке, причао сам ти у оној првој причи о томе. И имао паре, знаш. А имали по једну краву, не знам зашто. Ортачили се, знаш, па ору са по једном кравом. И сад они кућа до куће. Али је Видоје знао. А имали исте пушке, неке острагуше са три метка. И ору они, ору, знаш, па на уврату пију ракију, одмарају. А Саравил ће га пита: „Добро, бре, Видоје, јел' ти продаде то имање тамо у Радевце?“ А овај: „Па, продадо да видим ако могу да купим овде ближе негде.“ „Ако, ако. Има добра земља. Види тамо.“ Он га учи знаш. А Видоју то сумњиво, зна га он какав је, знаш. А овај има групу пљачкаша у Параћин. Па Параћинци дођу пљачкају овај крај, а он иде пљачка тамо. Он поткаже овде. Знаш. И он ту ноћ седи негде у воденицу, коцка се, игра даму тамо, карте, пије ракију. Има алиби, знаш, да није он. Али зато његови људи дођу па опљачкају. А Видоје стари ратник, лопов, знаш. Интелигентан је он. Он кеже: „Ма, да те ја питам, Саравиле, нешто? Имамо исте пушке. Него, ја немам ниједан метак. Кад би тео једно пе'-шес метка да ми даш на зајам или да ми продаш? Шта знам, имам ове паре, да ме неки не

опљачка.“ А Саравил ту га и чека: „Јес, бре, да ти продам! Таман посла, бре! Ђу да ти дам муницију колко оћеш.“ А Видоје лаже. Видоје има пун сандук муниције војничке испод кревета. Него га проба! Овај му донесе пе-шес' метака, али Саравил лопов! Ишчупа куршуме, истресе барут, па сипе песак, па врати куршуме. „Ево ти, Видоје, пе'-шес метка, немам ни ја.“ И оде он, знаш. Попије чокањ ракију и оде. Видоје на уво оно мућне, ао! Није исти звук! Стари ратник, зна он шта је барут у чаури. Он онај куршум... Он испадне. Истресе на длан – песак. „Ао, Милунке, пљачка готова!“ Значи, наместио га. Видоје легне да спава, пушка поред кревет, пун сандук муниције. Удари засовницу на врата, а Милунка уз огњиште спрема нешто. Ноћ. Кад погледа Милунка, неки са брадом, бркови ува-тио се на неко прозорче. Тад није ни био, била хартија нека. Није имало стакло, знаш. Па се то одлепљивало, шта знам шта се ради. Имале неке пречке. Мало прозорче, то старинска кућица. Кад Милунка спази, каже: „Видоје, Видоје!“ Знаш. Видоју јасно одма. Он довати пушку – вау! Метак у врата. Ови заглаве уз брдо према Радевце, тако се зове село.

Ана Савић: Мхм.

Мирољуб Савић: Он био крупан старац, дебео, знаш. Он истрчи, па до неке криве крушке. Ту клекō и данге и дау и бау за њима да пуца, пуца. Побегли Параћинци у пичку материну. Једва живу главу извукли. Није погодио никог. У ту брзину био лош стрелац или није тео, питај бога. Али их је разјурио. Сутрадан они да убију Саравила. Они: „Шта не намести, бре?“ Каже: „Онај може рат да води! Он има муницију колко оћеш. Ти си, каже, нас наместио, каже, да не онај поубија твој комшија!“ Једва се овај отарасио, знаш, од тога. Али су зато другу кућу опљачкали и убили човека, и трећу, па после их похватала полиција, знаш. И то је било са Видојем. Видиш ти колико морао да буде интелигентан да... интелигентан у то време да би опстао. За дукате, за ово, за оно, убијали за жуто дугме.

[10] Ана Савић: Добро. А причао си ми за неки фамозни аутобус, кад се појавио аутобус први пут.

Мирољуб Савић: Јао! Ма није се појавио. Имали смо ми газда Јосу који је имао пре рата два аутобуса и форда, па му узели партизани то све. Али су га оставили да вози аутобус на аутобуској станици. А то ти је био аутобус као у филму „Ко то тамо пева“, са оним стубама, знаш (кашаљ). Извини. Болестан сам. И, а кондуктер био неки Чеда Буца, па је чувао ствари на крову. Макадам био пут. Њему треба док..., сад аутобус стигне за четрес минута, ја колима за дваес минута стигнем у Крушевац. Јел' тако?

Ана Савић: Да.

Мирољуб Савић: А он, богами, једно четри сата вози аутобус.

Ана Савић: Ух! (смех)

Мирољуб Савић: Четри-пет сати, једанпут дневно. Чеда Буца кондуктер, али на крову. Има стубе, а он горе чува, сељанке носе јајца да продају, паприке, парадајз, шта ја знам, грожђе. И он наплати карту, пусти их унутра, а он на оним стубама се попне на кров. И носио једну белу тојагу, штап један дебео, једно дрво. Ако неко случајно оће, спор аутобус, да се попне, он га бије с оно, јури га. Мора платиш карту се возиш, јер овај газда, знаш. А Јоса вози. И тако има једна прича, све што купе у град они на, на кров на аутобус. Он то чува и наплаћује карте. И пун аутобус. Одједанпут нема нигде..., и колико села има до Крушевца. И кажу, умро неко и купили сандук. И Јоса да доведе у Рибаре, ставе га на кров, на аутобус. А Чеда Буца кондуктер са тојагом. Он седи горе и чува, знаш. Почне киша, овај шта ће, отклопи онај сандук и уђе унутра, па се поклопи с оним поклопцем, ће да покисне човек (кашаљ). Овај возио, возио, возио и неко га негде заустави. Он стајао 'де ко изађе на пут, свеједно. Нема станице. И он каже: „Ма пењи се горе код Чеде. Нема место, пуно.“ Оно гужва, препуно. Онај само да не иде пешке, попне се горе, погледа нема га овај. Ма каже: „Шта ме овај зајебава? Мора да је кондуктер унутра.“ Знаш, у аутобус. Седне он горе, неку пелерину и он, покрије се и ишли, ишли, ишли. Престане киша, знаш. Чеда сад унутра, није ни видео овога или је видео па није тео да изађе, легò у сандук и баш га брига, суво му унутра. Он (муцање и смех) подигне полако онај поклопац да изађе. Кад овај видео да се дигò поклопац од мртвачког сандука, излази човек, онај врау од аутобус: „Јао, вампир!“ Тео да умре (кроз смех), да погине, знаш. И то ти тако било.

[11] Мирољуб Савић: Е, кад се струја увела... Кад су пустили те вечери струју, поставили су неке сијалице по неким шљивацима, по неким моткама, да ми видимо шта је струја. Па, то је трештало, видело се да нађеш иглу. Ја мислим, као је сунце пало на, на, на земљу (уздах). То је настала (пауза) таква халабука да није нормално. Клали се прасићи, јагањци, пила се ракија, славље опште. Дође неки Тоне, висок два метра, мој комшија, бог да му душу прости, умро, од инфаркта, и дува у сијалицу (имитира дување), каже (имитира свог комшију): „Мико, ово неће да се угаси, леба ти јебем!“ Па опет дува: „Како се неће угаси ово, д' угасим не могу!“ Човек никад није видео сијалицу. Дува, дува: „Види, каже, ово стварно не може да се угаси.“

[12] Мирољуб Савић: Међутим, појавио се у Рибарској Бањи биоскоп. Купили (пауза) прву апаратуру. Сад можеш да гледаш „Козару“, па мож' да гледаш „Битку на Неретви“, па „Битку на Сутјесци“, знаш. Па, почели мало и енглески филмови. Па, био неки „Багдадски лопов“,

један филм који сам ја много волео да гледам. И сад ја молим моју, моју Стојану, плаћа се улаз пет банке. Да ми да пет банке да идем у биоскоп. Она мисли да ће да ме зезне, па ка'е: „Ђу ти дам ако се изујеш бос и истрчиш на вр' (муцање) брег горе и вратиш се бос у кућу.“ Ја: „Куј неће!“ Одма изувам чарапе, шпринт! Бос! Истрчим на вр' брдо горе. Тапкам овако (лупа шакама), направим један круг лепо у снег и дерем се: „Колко оћеш да стојим овде?“ Она: „Бог те убио, улази у кућу, не мог' те лечим!“ Ја одозго стрчим низ снег бос, дођем у кућу: „Дај пет банке!“ „Дећеш, бог те убио?“ Цркло-пукло. „Дај пет банке!“ Она ми да, ја се обујем, шпринт (саговорник лупа шакама) за Бању да гледам биоскоп! Пешке идем у Бању пет километра, вратим се ноћу. У осам сати почиње филм. И тако.

Folk Anecdote as a Source for Reconstructing the Image of Past Times

Summary

The paper is based on the audio recorded interviews with Miroљub Savić (b. 1952) from the village of Ribare near Kruševac (Central Serbia), conducted in 2012 and 2013. The author examines a series of anecdotes, their narrative and genre characteristics, and features of communication context. Recorded material represents a vivid testimony of the past times and mentality, so the author analyzes collected anecdotes as a valuable source for the reconstruction of the image of rural everyday life in Serbia in the 1950s and 1960s. Since anecdotes introduce mostly local characters and events, they are vital in various forms of life and communication in the village community. They often serve as a means of cohesion, as well as a tool of critique, as they show value judgments of different social groups. They use humour not only to entertain, but to suggest specific models of behavior; therefore they play an important role in maintaining social norms.

Keywords: folk anecdote, Ribare (Kruševac, Central Serbia), 1950–1970, humour, oral discourse, folklore fieldwork

Ана Савић, студент мастер студија,
Филолошки факултет, Београд
Е-пошта: anagarsija93@hotmail.com

Примљено: 15. 9. 2017.
Прихваћено: 16. 10. 2017.